

Hârûnî'r-Reşîd'in Saray Şairlerinden
EL-'ABBÂS İBNÜ'L-AHNEF*

R. BLACHÈRE

Çev.Doç.Dr. Süleyman TULUCU

Ebü'l-Fadl el-'Abbâs b. el-Ahnef, 193/808'den sonra ölmüş görünen, Irak'lı aşk şairi. Ailest, Basra bölgesinden, Arap Hanife kabilesine mensuptu, fakat Horâsân'a hicret etmişti. Bununla beraber, el-'Abbâs'ın babasının Basra'ya döndüğü anlaşılıyor ve onun, 150/767 yılında orada öldüğü söylenir¹. el-'Abbâs, 133/750 yıllarında doğdu. Bağdâd'da büyüüp yetişti². Onun delikanlılık çağı veya tahsîli hakkında herhangi bir şey bilmiyoruz. Çok erken yaşlarda şîr yazmağa başlamış olmalıdır, nitekim (şair) Beşşâr b. Bürd (öl. 167/783), onun ilk yıllarından bahseder ve ona *fetû* veya *gulâm* ismini verir³. Meslek hayatına dair bildiğimiz tek ayrıntı, onu Halife Hârûnû'r-Reşîd'in bir gözdesi olarak gösterir. Bununla birlikte, Halife, onu bir medhiyeci olarak değil, fakat daha ziyade, boş saatlerinde kendisini eğlendiren biri olarak görevlendirmişti⁴. Bir gerçek olarak görünüyor ki, şair, Horâsân ve Ermenistan seferlerinde Halife'ye refakat etti, fakat yurt özlemine dayanamıyarak, Bağdâd'a dönmek için onun iznini aldı⁵. el-'Abbâs, aynı zamanda, Bermekî ailesinin ileri gelen devlet adamlarıyla, özellikle Yahyâ b. Ca'fer'le yakın ilişkiler içinde oldu⁶. Şiirlerinin, kendisine armağanlar veren Ümmü Ca'fer

(*) Bu yazı, R. Blachère'in *The Encyclopaedia of Islam* (Leiden 1954-c.1, s. 9-10)'da çıkan "al-'Abbâs b. al-Ahnaf" başlıklı makalesinin tercümesidir. Yazıya, dipnotlarda ve "Bibliyografya" kısmında, parantez içerisinde, tarafımızdan bazı ilâveler yapılmıştır.

¹ el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XII, 133.

² Bu, İbn Kuteybe (*es-Şîr*, s.525)'deki paragrafın ve el-Hatîb el-Bağdâdî (*a.g.e.*, XII, 128) tarafından ıktibas edilen *es-Sûlî'nin* veya Ebû'l-Ferec el-İsfahânî'nin *el-Ağânî*'sinde (3. baskı, VIII, 353) tekrarlanan el-Ahfeş'in sözlerinin mânâsı olmalıdır.

³ *el-Ağânî*, V, 210; el-Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.*, XII, 130.

⁴ Mesclâ bk., *el-Ağânî*, VIII, 355 v.d.; el-Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.*, XII, 131.

⁵ *el-Ağânî*, VIII, 372.

⁶ *A.e.*, V, 168, 241.

gibi⁷, Halife'nin haremine dahil bazı hanımlar tarafından son derece beğenildiği farzedilebilir. Devlet adamları tarafından kendisine gösterilen teveccühten ona etkili bir yer verildiğini söylemek mümkündür : Bizzat bir şair olan, yeğeni İbrâhim es-Süli (öl. 243/857), Resâ'il (Chancery) "kâtibi" idi⁸. el-'Abbâs'ın edebî açıdan irtibat kurduğu simalar hakkında hemen hemen hiçbir şey bize gelmemiştir. Öyle anlaşılıyor ki, (şair) Müslim b. el-Velid⁹ ve Mu'tezle mezhebînden Ebû'l-Hüzeyl el'Alî¹⁰ ile arası bozuktu. Ölümü için muhtelif tarihler verilir : 188/803¹¹, 192/807¹² veya Hârûnû'r-Reşid'in ölümünden sonra Bağdâd'da kendisi ile görüştüğü söylenen arkadaşlarından birine göre, 193/808'den sonra¹³ (Halife Hârûnû'r-Reşid de aynı yıl vefat etmiştir). el-'Abbâs o zaman 60 yaşlarında idi. Onun hac esnasında öldüğü ve Basra'da toprağa verildiği¹⁴ söylenir.

el-'Abbâs'ın eseri, ölümünden sonra Zünbûr ve sonradan, seçme parçalar şeklinde, Ebû Bekr es-Süli tarafından¹⁵ toplandı; es-Süli, aynı zamanda, şairin bir biyografisini yazdı¹⁶ ki bu, geniş şekilde, Ebû'l-Ferec el-İsfahânî tarafından *el-Ağânî*'de ona ayrılan kısımda kullanıldı. Ubeydullâh b. Tâhîr (öl. 300/912)'in yaşadığı günlerde Horâsân'da yayılan verstyonlar¹⁷ (bir eserin muhtelif (farklı)

⁷ A.e., VIII, 369.

⁸ Onun hakkında bk., el-Mes'ûdi, *Mürûc*, VII, 237-245; el-Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e.*, XII, 129; el-'Abbâs'ın, İbrâhim es-Süli tarafından meşhur Ebû Bekr es-Süli (öl. 335/946)'nin büyük-dayısı olduğunu zikretmek gerekir. (Tanınmış birer şair ve edip olan her iki Süli de Türk asıllı idi. Bu hususta bk., ez-Zirikli, *el-A'lâm*, nşr. Züheyr Fethullâh, 3. baskı, Beyrut 1989, I, 45, VII, 136; Ahmet Savran *Abbâsî Edebiyatında Süllîler ve Abû Bekr es-Süli*, Erzurum 1986; aynı mlf., *İbrâhîm es-Süli*, Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, sayı 15 (1986), s.155-171; aynı mlf., *Abû Bakr Muhammed b. Yahyâ as-Süli*, Remzi Oğuz Arık Armağanı, Ankara 1987, s. 169-207; aynı mlf., Abû Bakr Muhammed b. Yahyâ as-Süli, Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, sayı 16 (1988), s.93-108).

⁹ el-Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e.*, XII, 128.

¹⁰ *el-Ağânî*, V, 354.

¹¹ A.e., V, 254; el-Hatib el-Bağdâdî (*a.g.e.*, XII, 133) tarafından tekrar edilir.

¹² el-Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e.*, XII, 133; Yâkût, *İrşâd*, IV, 283.

¹³ el-Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e.*, XII, 133; İbn Hallikân, *Vesfeyât*, nr. 319.

¹⁴ el-Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e.*, XII, 132-133; el-Mes'ûdi, *a.g.e.*, VII, 247.

¹⁵ İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 151, 163.

¹⁶ A.e., s. 151.

¹⁷ *el-Ağânî*, VIII, 353.

rivayetleri ve nüshaları, varyantları hakkında hiçbir bilgimiz yoktur. Bir kimse, beyitlerin, bilinmeyen müellifler tarafından bu versiyonlara yanlış bir şekilde dahil edildiği¹⁸ varsayımını reddedemez. Ne olursa olsun Yâkût, zamanındaki elyazmalarının birbirinden farklı olduğuna¹⁹ işaret eder. el-'Abbâs'ın eseri, sadece, es-Sûlî tarafından yapılmış seçmenin iki yazmasında muhafaza edilmiştir; şimdi kaybolmuş (?) olan üçüncü bir yazma nüsha, tatmin edici olmayan neşre (İstanbul 1298/1880; 1367/1947 yılında Kahire-Bağdad'da tekrar basılmıştır) esas teşkil etmiştir²⁰. Mevcut koleksiyon, genellikle kısa olan parçalardan ibarettir ve onlardan bazıları, muhtemelen sadece daha uzun şiir parçalarıdır.

el-'Abbâs, bütün Müslüman hal tercümesi yazarlarının kaydettikleri veçhile, yalnız bir türü, *gazel* (yani aşkı-ıçlı şiir) türünü işledi²¹. Şimdiki durumuyla, mevcut olan parçalar, bu gerçeği teyit ederler, el-'Abbâs bu parçalarda *Hicâz* şairlerinin, yani 'Ömer b. Ebi Rebî'a ve bilhassa Cemîl, el-'Ahvas ve el-'Arcî'nin bir takıpcısı olarak görünür, onun eserinde ekol temayülleri sabit bir şekil almaya başladı. Oradaki şiirlerinde, yalnız mütevazi aşkın psikolojik uyumu değil, fakat aynı zamanda *rakîb* ve *vâşîn*in hayalî kişileri tekrar ortaya çıkar. Övdüğü kadın, stülize edilmiş bir şekilde takdim edilir, öyle ki, şairin sırf basmakalıp sözleri (*clichés*) karıştırıp karıştırmadığını veya gerçek bir tecrübeden hareket edip etmediğini söyleyemeyiz. Bununla beraber, bütün şiirler, ideal aşkın ifadeleri değildir; *Dîvân*'ında şarkı söyleyen kızlarla bir içki âleminin tasvirini²² buluruz. Maamafih, genellikle, el-'Abbâs'ın şiiri, Ebû Nuvâs'ın, sevgilinin maddî aşkı ile dopdolu olan şiirine tezat teşkil eder. el-'Abbâs'ın sanatı, son derece basmakalıptır ve ilhamı yeknesaktır. Diğer taraftan, üslûbu, süslü belâgat kullanımından uzaktır ve basit olan ve bayağı olmayan akıcı dili, Ebû Nuvâs'inkine

¹⁸ Geniş bilgi için karşı. el-Merzûbânî, *el-Muvaşşah*, s. 292.

¹⁹ Yâkût, *a.g.e.*, IV, 284.

²⁰ Karşı. A. Khasraji, *Dîvân d'al-'Abbâs b. al-Ahnağ*, Edebiyat Fakültesine sunulmuş tez, Paris 1953 (*Dîvân*, 1954 yılında Kahire (Dârü'l-Kütübü'l-Misriyye)'de yayımlanmıştır).

²¹ Mesl. karşı. İbn Kuteybe, *a.g.e.*, s. 525; İbnü'n-Nedîm, *a.g.e.*, s. 132; *el-Ağarî*, VIII, 352.

²² *Dîvân*, İstanbul 1298/1880, s. 148-150.

benzer. Daha başından beri el-'Abbâs'ın şiirine gösterilen rağbet, sırf bazı helenistik tesirle veya eski bir Arap geleneğine göre izah edilemez. Ayrıca, şairin içinde yaşadığı cemiyetin göz önüne alınması gerekir. el-'Abbâs'ın şiirleri, Hârûnû'r-Reşîd'in güzel sanatlara düşkünlüğü ve saray kadınlarının zevki ile uyum sağlamak suretiyle, İbrâhîm el-Mevsûlî²³ gibi bestekâr ve şarkıcılara hazır malzeme oldu. Bununla birlikte, el-Câhîz, İbn Kuteybe veya el-Mes'ûdî gibi edebiyatçılar, Halîfe el-Vâsık gibi bir musıkî-sever, Ebû Bekr es-Sûlî gibi zarf bir insan ve nihayet Seleme b. Âsım gibi titiz bir âlim tarafından onlara gösterilen itibar²⁴, bu şiir mahsullerinin, büyük ölçüde zevkleri değişik bir halk (kitle) tarafından beğenildiğini gösterir.

el-'Abbâs b. el-Ahnef'in Arap şiiri tarihindeki önemini tayin etmek zordur. Her ne kadar Müslüman İspanya (Endülüs), bu Doğulu şairi gerçekten takdir ederse de²⁵, bir kimse onda, bu ülkede son derece değer verilmiş olan aşkî-içli şiiri etkileyen şairlerden birini görebilir. Bu takdirde, onun (bu) türün gelişimindeki rolü, çok büyük ölçüde olmuştur. Son günlerde, F. Rifâ'i ve Behbîti gibi Doğulu münekkâtler, el-'Abbâs'ın sürekli bir değeri saklayan eserindeki şeyi keşfetmeye çalıştılar. İki kavrayışlı incelemede, Hell ve Torrey, şairi muhitine yerleştirdiler ve Arap edebiyatındaki etkisini ortaya koydular.

²³ Krş. *el-Ağâni*, VI, 182, VIII, 354-356, 361.

²⁴ Krş. İbn Kuteybe, *a.g.e.*, s. 525 v.d. ve özellikle *el-Ağâni*, VIII, 354 v.d.

²⁵ Krş. İbn Hazm, *Tavku'l-Hamâme*, nşr. Bercher, s. 285; Pères, *La Poésie Andalousse en Arabe Classique au XIe Siècle*, s. 54, 411.

BİBLİYOGRAFYA

İbn Kuteybe, *eş-Sırr*, nşr. de Goeje, s. 525-527; el-Mes'ûdî, *Mûrûc*, VII, 145-148; el-Ağânî, 3. baskı, VIII, 352-372; el-Merzûbânî, *el-Muvaşşah*, s. 290-293; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 132, 151, 163; el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XII, 127-133; Yâkût, *İrsâd*, nşr. Margoliouth, IV, 283-284; İbn Hallikân, *Vefeyât*, nşr. Wüstenfeld, nr. 319 (el-Hatîb ve el-Mes'ûdî'den sonra); F. Rifâ'î, 'Asrû'l-Me'mûn, II, 393-399; Behbîtî, *Târîhu's-Sırr'l-'Arabî*, Kahire 1950, s. 401-406; C.C. Torrey, *The History of al-'Abbâs b. al-Ahnağ and His Fortunate Verses*, JAOS, 15 (1894), 43-70; J. Hell, *al-'Abbâs İbn al-Ahnağ, der Mîrnesânger am Hofe Hârûn ar-Raşîd's*, *Islamica*, 2 (1926), 271-307; C. Brockelmann, *GAL*, I, 74, *Suppl.*, I, 114; (Ebû Nuvâs, *Divân*, nşr. E. Wagner, Wiesbaden-Kahire 1958, I, 38-40; İbnü'l-Mu'tezz, *Tabakâtü's-Şu'arâ'*, nşr. 'A.A. Ferrâc, Kahire, ts., s. 253-256; aynı mlf., *Resâ'il*, nşr. 'Abdûlmün'im Hafâcî, Kahire 1946, s. 31; İbn 'Abdî Rabbîhî, *el-Tkdül'Ferîd*, nşr. Ahmed Emin v.b., Kahire 1948-1953, V, 377-378, VI, 382-388; Ebû Hilâl el-'Askerî, *Kitâbü's-Sinâ'ateyn*, İstanbul 1320, s. 44; el-Husrî, *Zehrû'l-Âdâb ve Semerû'l-Elbâb*, nşr. 'A. M. el-Bicâvî, Mısır 1389/1969, II, 944-948; ez-Zehbî, *Sıyerü A'lâmi'n-Nûbelâ'*, nşr. Şu'ayb el-Arna'ût v.b., Beyrut 1401-1405/1981-1985, IX, 98; el-'Abbâsî, *Me'âhidü't-Tansîs 'alâ Şevâhid't-Telâis*, nşr. M.M.'Abdülhamîd, Kahire 1947, I, 54-57; Corcî Zeydân, *Târîhu Âdâb'l-Lûgat'l-'Arabîyye*, Beyrut 1983, I, 395; Bağdath İsmail Paşa, *Hedîyyetü'l-'Ârifîn*, nşr. Kilisli Rifat Bilge-İbnülemin Mahmud Kemal İnal, İstanbul 1951, I, 436; Y.E. Serkis, *Mu'cemü'l-Matbû'ât'l-'Arabîyye ve'l-Mu'arreb*, Kahire 1928, I, 39, 240; O. Rescher, *Abriss der Arabischen Literaturgeschichte*, Stuttgart 1933, II, 2-4; Haldûn el-Vehhâbî, *Merâc'u Terâcîmt Üdebâ'l-'Arab*, Bağdad 1956, I, 187-188; Fu'âd Seyyîd, *Fihristü'l-Mahtûât'l-Musavvere*, Kahire 1954, I, 462; "İbnü'l-Ahneğ", *İslâm Ansiklopedisi*, V/2, 842-843; 'Ö.R. Kehhâle, *Mu'cemü'l-Mü'ellîfîn*, Dimaşk 1376-1380/1957-1961, V, 59; E. Wagner, *Die Arabische*

Rangstrettdichtung..., Mainz 1963, s. 452-453; Ahmed 'Atıyyetü'llâh, *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, Kahire 1383/1963, I, 43; R.B (Iachère), "*al-'Abbâs İbn al-Ahnaf*", *Encyclopaedia Universalis*, I, 5; 'Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-Edebl'l-'Arabî*, Beyrut 1968, II, 141-143; Cl. Huart, *Arab ve İslâm Edebiyatı*, çev. Cemal Sezgin, Ankara (1971), s. 80; Fuat Sezgin, *Geschichte des Arabischen Schrifttums*, Leiden 1975, II, 513-514; Ramazan Şeşen v.b., *Köprülü Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, İstanbul 1406/1986, II, 40-41; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, nşr. Züheyr Fethullâh, 3. baskı, Beyrut 1989, III, 259).